

TÍÐINDI

800 føroyingar hava sjúkuna

– Vit hava eingi føroysk hagtøl, men samanbera vit okkum við norðurlendsku grannarnar, so eru umleið 800 føroyingar raktir av demens, 60 prosent av teimum hava Alzheimer, sigur føroyski serfrøðingurin á økinum, Sofus Joensen

Jón Brian Hvidtfeldt

– Ja, vit síggja fólk heilt niður í 40'ini fáa sjúkuna, men til alla lukku eru tey flestu komn in væl upp í árin, áðrenn sjúkan rakar.

Tað sigur Sofus Joensen, serlækni í psykiatri og konsulentur á Demensklinikkini á Psykiatriska Deplinum á Landssjúkrahúsinum.

Hann hevur eingi føroysk hagtøl yvir demens, sum er høvuðsheitið fyri fleiri sjúkur, teirra millum Alzheimer. Partvís, tí at arbeiðið við at savna hagtøl er ikki gjørt, og partvís tí at demensklinikkir kemur ikki í samband við øll, ið fáa sjúkuna. Tí brúkar føroyski serfrøðingurin norðurlenskar samanberingar, tá hann skal seta tøl á.

– Taka vit støði í, at vit í Føroyum eru líka sum okkara norðurlensku grannar, so eru okkurt um 800 føroyingar raktir av demens. Hjá okkurt um 60 prosent av hesum er talan um sjúkuna Alzheimer, staðfestir Sofus Joensen.

Sambært hagtølunum byrjar sjúkan sum oftast, tá fólk eru farin um tey trýss. Norðurlensku hagtølini siga, at 5-7 prosent av teimum

í 60'inum fáa demens, síðani hækka talið líðandi, og tá fólk eru komn upp í 80'ini verður fjórði hvør raktur av demens. Allan vegin er lutfallið soleiðis, at hjá 60 prosentum av teimum við demens er talan um Alzheimer.

Stabilisera

Hóast nógv verður granskað í Alzheimer sjúkuni kring allan heimin, so finst í dag framvegis eingin lekidómur fyri sjúkuna. Men granskingin stendur tó ikki í stað.

– Sjúkan snýr seg í stuttum um, at konsentratióin av signal-evninum acetylkolin í heilanum gerst ov lág. Nøgdin av hesum evni, ið ávirkar minnið hjá fólki, svinnur burtur. Men tað finst tó heilivágur, ið kann bremsa sjúkuni í eina tíð. Hjá okkurt um 50 til 75 prosentum av teimum, sum fáa staðfest sjúkuna, ber til við heilivági at stabilisera stöðuna, soleiðis at konsentratióin av acetylkolin ikki minkar í eina tíð, greiðir Sofus Joensen frá.

Sambært serfrøðinginum kann heilivágurin steðga sjúkuni í eini tvey, trý ella kanska fyra ár.

– Spurningurin er altíð, nær heilivágurin ikki virkar meira. Tí tá mugu vit steðga við heiliváginum, og tá uppliva vit ofta, at stöðan hjá sjúklinginum versnar munandi, sigur Sofus Joensen.

Á Landssjúkrahúsinum kunnu tey í stóran mun útgreina og kanna demenssjúk-ur, eitt nú við CT-skanning og MR-skanning.

Einstakir sjúklingar verða tó sendir til Danmarkar, til serfrøðina á demensklinikkini á Ríkissjúkrahúsinum.

– Herheima kunnu vit útgreina sjúkuna hjá teimum flestu. Men á hvørjum ári eru nøkur dømi um, at vit senda fólk niður á Ríkissjúkrahúsið fyri har at fá útgreina sjúkuna nærri og eisini biðja um viðgerð. Serliga eru tað yngri fólk, ið verða send til Danmarkar til nærri kanningar, sigur Sofus Joensen.

Við yngri fólk meinast fólk, um 60 ára aldur ella yngri.

jonbrian@sosialurin.fo

10 ávaringartekin

Kelda: Alzheimerfelagið, alzheimer.fo

Alzheimer er mest vanligi sjúkan innan demens, á føroyskum minnisvinn. Føroyska Alzheimerfelagið hevur gjørt hesa vegleiðingina um ávaringartekin í samband við sjúkuna. Vegleiðingin er gjørd soleiðis, at hon fevnir um demens í breiðum týðningi.

jonbrian@sosialurin.fo

• Viknað minni seinastu tíðina, ið m.a. ávirkar arbeiðsavrikið. Men ikki er óvanligt av og á at gloyma uppgávur, telefonnummur hjá starvsfeløgum – og so minnast tey seinri. Fólk við minnisvinni gloyma oftari og minnast ikki aftur seinri.

• Ilt við at greiða vanligar gerandisuppgávur. Strongd fólk kunnu gloyma, at tey hava kókað gularøtur aftur við døgurðanum. Tey varnast ikki grýtuna, fyrr enn døgurðin er etin. Fólk við minnisvinni kunnu matgera, men gloyma at seta tað, tey hava gjørt, á borðið, og at tey yvirhøvur hava gjørt mat.

• Máltrupulleikar. Øll kunnu vit koma út fyri, at torført kann vera at finna rætta orðið. Men fólk við minnisvinni kunnu eisini gloyma heilt einföld orð og siga onnur orð í staðin fyri. Tað, tey siga, verður tí heilt ófatuligt.

• Gloyma tíð og stað. Ikki er óvanligt at gloyma, hvør dagur tað er, ella hvørjum tú fórt uttar í køkin eftir. Men fólk við minnisvinni kunnu villast uttanfyri hjá sær sjálvum, og tey vita ikki, hvat tey gera har ella finna ikki heimaftur.

• Lítið og einki skyn. Vit kunnu vera so burtur í einum hvørjum, at vit t.d. gloyma heilt, at vit eisini skulu ansa einum barni. Men fólk við minnisvinni kunnu heilt gloyma, at eitt barn er inni – og hvør eigur barnið. Tey kunnu eisini lata seg í vetrarklæði á sumri ella t.d. fara í fleiri húgvur uttan á hvørja aðra.

• Ilt við at hugsa í myndum. Vit hava øll upplivað, at torført kann vera at rokna í høvdinum. Men fólk við minnisvinni gloyma við hvørt tøluni og hvussu tey kunnu nýtast.

• Gloyma lutir. Vit munnu øll hava gloymt, hvar vit lögdu brillurnar ella lyklakippuna. Fólk við sinnissvinni kunnu leggja strúkijarnið í frystaran ella seta sukurskálina í rein-gerðarskápið.

• Skiftandi hýrur og atburður. Øll kunnu gerast tung í sinni og vera í skiftandi hýri. Fólk við minnisvinni kunnu gerast í

ringum hýri eftir einum lítlum bili og vit vita ikki hví.

• Lyndisbroytingar. Einkin óvanligt er, um lyndið broytist við aldrinum. Men fólk við minnisvinni kunnu broytast øðiliga og gerast illtonkt og ørkymlað.

• Tvørrandi virkishugur. Øll troystast vit av og á av okkara arbeiði, um vit starvast heima ella úti, men tey flestu okkara fáa virkishugin aftur sum frá líður. Fólk við minnisvinni kunnu gerast rættiliga óvirkin, og tey skulu stimbrast, eggjast og stuðlast til næstan alt.